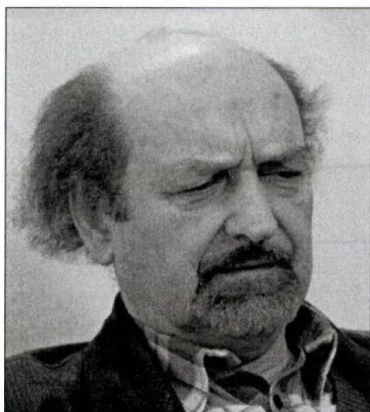

SZABÓ SÁNDOR

Visszaemlékezésem a Mesterre, Szabados Györgyre

Prológus

Amikor valaki eltávozik közülünk, a gyász égető sokkja után jön egy semmihez nem hasonlítható hiány érzés. A nap minden órájában képes előjönni, és átjárja a lélek minden zugát. Immár 5 éve, hogy eltávozott a Mester, és halálhírének hallatán összeomlott bennem mindaz, amit évtizedeken át tervezgettem, amiről titkon álmodoztam. Ez a hiányérzet nem szűnt, sőt mára életem részévé vált. A minap egy Szabados Györgyről szóló film vetítése közben újra elhatalmasodott rajtam a hiány, a visszafordíthatatlanság elmét próbáló tudata, és felhozott sok-sok személyes élményfoszlányt. Aznap éjjel elhatároztam, hogy kiírom magamból

Szabados Mesterrel kapcsolatos emlékeimet, amit nem pszichológiai okokból, sokkal inkább annak okán teszek, hogy áttekintsem magamban mindazt, amit tőle kaptam, és rendbe foglaljam a bennem élő emlékeket, gondolatait, inspirációit. Nem is gondoltam, hogy ebből egy heteken, hónapokon átívelő visszatekintés lesz, amiben az volt a csodálatos, hogy minél inkább kutattam az elmémbe, annál mélyebbre jutottam, és lassan olyan részletességgel idéztem fel magamban az élményeket, hogy szinte hallottam a Mester hangját.

Valamikor 1972 táján még középiskolásként hallottam róla először egy korombeli sráctól, aki fanatikus lemezgyűjtőként minden idehaza kapható jazzlemezt megszerzett. Tőle hallottam először a legendás Syrius együttesről és persze Szabados Györgyről is. Különösen nagy hatást gyakorolt rám az a hír, hogy a San Sebastian-i Jazzfesztiválon a Szabados Kvintett free jazz kategóriában elnyerte a fesztivál nagydíját. Ekkor azt gondoltam, hogy csak egy hatalmas tudású, kiválasztott ember tehet ekkora csodát ott messze földön. 1975-ben jelent meg Szabados György *Esküvő* című albuma. Törökszentmiklóson, ahol felnőttem, a korombeli zenerajongók időnként összejöttek, és lejátszották az új lemezeiket szűk körű házi összejöveteleken. Egyszer az ismerősöm

külön megkeresett, hogy van egy nagyon érdekes új lemeze, amit bizonyára nem is hallottam még, mert aznap hozta el a boltból. Akkor ugyanis nekem még lemezjátszóm sem volt csak egy öreg magnóm. Én is egy ilyen alkalommal hallottam először az *Es-küivőt*, és éreztem, hogy van benne valami mágikus erő, ami még a rockzenéhez szokott iskolatárasaimat is képes rabul ejteni. Abban az időben jómagam is a progresszív rock bővületében éltem, de már sok jazz-zenét is hallgattam akkoriban. Azt éreztem, hogy Szabados György zenéje teljesen más, az addig hallottakhoz képest, van benne valami elfeledett, időkön túli, de most hatalmas intenzitással előtörő őserő, amit előtte még soha nem éreztem ki egyetlen zenéből sem. Akkor vált világossá meg bennem, hogy a zenében érezhető őserőt nem a hangerő hordozza, hanem a hangok között élő mágikus Rend, aminek titkaiba akkor még nem láthattam bele. Innentől számomra Szabados személye a titkok személye, zenéje a titkok zenéje volt.

Az első találkozás

Valamikor a nyolcvanas évek elején láthattam őt először egy szolnoki koncerten. Nagy élmény volt hallani játékát élőben, és különösen a preparált zongorán játszott muzsikája bővült el. Akkor játszotta *A szent Főnixmadár dürrögései* c. darabot is. A koncert után megkerestem és bemutatkoztam. Mondtam neki, hogy sok-sok kérdésem lenne a zenéről, az improvizációról, annak lélektanáról, mert ahol én élek (Törökszentmiklóson), oda csak kerülő utakon jutnak el az információk és a zenék, így sok-sok mindentől el vagyok szigetelve. Tetszett neki a kíváncsiságom, és ő maga javasolta, hogy írjam le a kérdéseimet egy levélben. Készségesen megadta a levélcímét, és még aznap éjjel meg is írtam neki az első levelemet, benne a kérdéseimmel.

Levelemben beavattam egy nagyon személyes álmomba is, és bár nem volt zenei tárgyú a kérdés, mégis hallani akartam tőle, mit gondol róla. Abban az időben gyakran álmodtam azt, hogy tudok repülni. Gyakorlatilag bármikor, amikor akartam. Kezdetben csak valamiféle rémálom végén menekülésként, de valamiként ráéreztem, hogy mit kell tennem, hogy repülhessek. Álmomban lankás domboldalakon próbáltam a földtől való elemelkedést, és amikor sikerült szabadon vitorláztam, magam sem tudom hogyan. Ez az érzés nagyon erősen kötődött a zenében az improvizáció közben megélt lebegés-érzethez, amit én *transzcendens levitációnak* neveztem el a magam számára. Ehhez bizonyára hozzájárult az egész életemen átívelő repülés és repülő eszközök iránti szeretetem és annak hiánya is, mert a zene miatt abbahagytam a vitorlázó repülést középiskolás koromban. Volt azonban egy sokkal mélyebbről jövő, az álmaimban feltörő vágy, amiről azt gondoltam, hogy ez, az ember kollektív tudatalanjában eltemetett emlék arról a valaha meglévő képességéről, hogy valóban tudtunk is repülni valamikor, vagy a madarak és az emberek között van egy idők kezdete óta fennálló misztikus, titkos kapcsolat. Az álmaim azt sejtették velem, hogy az ember lehetőségei végtelenek. Azzal a wittgensteini gondolattal próbáltam összefüggésbe hozni, miszerint minden, ami elgondolható, az lehetséges is.

Legnagyobb meglepetésemre pár hét múlva kaptam egy hat oldalas válaszlevelet, benne akkor még számomra felfoghatatlan, a zene, az emberi lélek és a koz-

mosz összefüggéseire vonatkozó válaszokkal, ettől még inkább azt éreztem, beavatott valami nagy titokba. Már önmagában az a tudat is mámorító volt, hogy ez a nagy Ember ennyi időt szánt rám a válaszlevelével. Bizonyára érdekesnek találta a manapság okkult témának tűnő repüléssel kapcsolatos akkori elgondolásomat, de erre csak szűkszavúan reagált, miszerint csupán nem kiélt vágyaim jelennek meg az álmaimban. Számtalanszor elolvastam, mert az írása olyan volt, mint a doktoroké, csak ők maguk egymás közt tudják elolvasni. Persze ráhibáztam, mert később tudtam meg, hogy ő valójában praktizáló orvos. Volt még egy későbbi levélváltásunk is közvetlenül azután, hogy egyik sikondai jazz-tábori koncerten ugyanazon az estén léptünk fel. Akkor játszottunk először Grencsó Istvánnal és Major Balázssal trióban. Szabados hallott és látott minket, és nagyon hasznos tanácsai voltak. Ezt követő levelével együtt kaptam tőle egy kazettát, amin közép-ázsiai makám zene volt egy – akkor számomra még ismeretlen – húros hangszeren (dutar). Még mindig előttem van az írása, amiben azt javasolta: „Sándor, a zenédben tekints kelet felé, neked ott van a forrásod. Amit ma a gitáron játszol ez csak a kezdet, csak egy ugródeszka egy tágasabb világ felé.” Ez számomra felbecsülhetetlen bátorítás volt, hiszen akkor már tudtam, hogy a keleti zene lényem másik feléből jön és vezet valahová. Ő erre ráértett. Sokat hallgattam azt a kazettát, és teljesen beleszerettem a makám zenébe, ennek hatására kezdtem el szisztematikusan kutatni a keleti zenét, és gyűjteni mindenféle keleti zene felvételeket.

Időközben több turnét is lebonyolítottunk Grencsóval és Major Balázssal trióban. István sokat mesélt arról, hogy rendszeresen meglátogatják Szabadost Nagymaroson, és csak beszélgetnek, hallgatják a Mester gondolatait. Egy idő után ebből az ismeretségből aztán zenei együttműködés lett, mert nemsokára Szabados a fiatal, a szabad zenére nyitott és fogékony zenészekből megalapította a MAKUZ-t. Akkor úgy éreztem, hogy mindenki, aki vele játszhat az beavatottá, a titkok ismerőjévé válik. Sajnáltam, hogy távol vagyok fizikailag is ezektől a lehetőségektől. Még ha a közelükben lettem volna is, volt egy áthidalhatatlan akadály. Szabados zenei ideálja a fekete zenében gyökerezett, az afrikai őserőben fogant szabadságvágyban, ami a free jazzben jutott legerőteljesebben kifejezésre. Ebbe sehogy sem illett a gitár csöndes intimitása, de különösen nem halksága, ami teljesen alkalmatlanná tette volna akár csak egy zongora duóra is. Nem véletlen, hogy a gitár éppen a csekély hangereje miatt nem lett tagja a nyugati típusú nagyzenekaroknak, ezért zeneirodalma is elkülönült, és egy önálló zenei világgá vált. Úgy is mondhatnám periferiára került. A klasszikus zeneirodalomban azért nem írtak darabot zongora/klasszikus gitár duóra, mert akusztikusan nem működik együtt a két hangszer, de arról sincs tudomásom, hogy Szabados valaha is játszott volna gitárossal.

A Kassák Klubban

A nyolcvanas évek közepén már teljesen a Szabados szellemiségének hatása alatt és bűvöletében éltem. Megalakítottam az Alföldi Szabadzene Alkotóműhelye nevű gitár triót Bakondi Andrással és Bagi Lászlóval. Mindketten a tanítványaim voltak, és

összejöveteleink nagy részében szabadon improvizáltunk különféle instrukciók szem előtt tartásával. Azzal a belső igényességgel improvizáltunk, hogy az eredmény a megkomponáltság érzetét adja. Ily módon együtt gyakorolva tanultuk a szabad zenélést. A gyakorlás nem csak a hangszeres gyakorlásból állt, hanem mentálisan is gyakoroltunk. Ennek lényege az volt, hogy képesek legyünk belülről és egymásra is figyelni, és a zene szabad folyásának útjába álló lelki akadályokat elhárítani. Ezzel párhuzamosan a zene elméletében, összhangzattanában mélyedtünk el. Ettől az időtől kezdve Bartók összhangzattana rendkívül fontossá vált számomra. Egy idő után kezdett kialakulni közöttünk egy nagyon érzékeny, szinte telepatikus zenei kapcsolat. Beszéltem erről Szabadosnak, és meghívott minket a Kassák Klubba, ahol akkor rendszeresen játszott a MAKUZ. Nagy megtiszteltetésnek éreztük szabadon improvizált zenével bemutatkozni ebben a rangos művészi improvizációs műhelyben. Ebben a körben mindenki ismert mindenkit, így hamar feltűnt, ha a terem végébe ismeretlen, furcsa zárkózott alakok is beültek. Tudtuk, hogy őket az akkori hatalom küldte oda megfigyelőnek, de mi erre rá sem hederítettünk. Valamiféle mágikus együttlét volt, és az intenzív jelenlét-érzetünket nem tudták még az idegen megfigyelők sem megzavarni. Valaki fel is hívta a figyelmemet:

– Ha egyszer a Kassák Klubban a Szabados improvizatív zenei műhelyében játszol, akkor onnantól kezdve egészen biztosan lesz egy ügyaktád, amibe mindent feljegyeznek életed végéig.

Ez persze nem lepett meg, hiszen egy ilyen világban nőttünk fel.

– Sebaj, én legalább biztosan tudom, hogy nem én vagyok az ellenség! Nem én rettegek, hanem ők, az figyel ennyire, aki fél! – mondtam, és ezt ma is így gondolom.

Hamvas szellemisége

Szabados zenéjében elmélyülve lassan kezdtem érezni, hogy viszonyom a gitárral és a zenével is kezd megváltozni. Egyrészt rájöttem, hogy a zene bennem van és nem a kívülágban. Minden, ami a kívülágban mint zene megérint és elragad, az csupán a bennem lévő potencialitás kívülági visszaigazolódása és visszatükröződése. Ez a felismerés arra készítetett, hogy abbahagyjam a híres, ismert, divatos gitárosok figyelését, hallgatását, helyette kizárólag saját magam belső világában kell megtalálnom és felhoznom a zenét. Egy ilyen felismerés szükségszerűen egyfajta „beavatási halált” jelentett. Örökre elhagyni egy biztos régít egy ismeretlen új helyett. Ez az állapot egy különös belső magánnyal is együtt jár. A vidéki kulturális elszigeteltség, a valahová tartozás törekvéseinek kirekesztésekkel nehezített útja szellemi válságot okozott bennem. Krulik Zoltán barátomnak egy alkalommal kitártam magányomat, és erre ő azt javasolta, hogy meg kellene ismernem Hamvas Béla írásait, gondolatait, és onnantól más lesz a világ, beavat valami nyilvánvaló titokba, és utána mindenre másként fogok tekinteni. Elolvastam hát a *Láthatatlan történet* című esszékötetet, és benne ráismertem sok Szabadostól hallott gondolatra. Valójában ez segített akkori szellemi válságomból kilábalni. Így kezdődött a nyolcvanas évek vége felé a Hamvas által sugallt metafizikai szemlélet kiterjedése a zenémre és a

gondolkodásomra. Az új szemlélettől egyszeriben más lett számomra a világ, bátor és felszabadult lettem, éreztem, nem lehet vesztenivalóm. Elmélkedéseim során gyakran átéltem a bennem szunnyadó potencialitás végtelenségét, ez hatalmas erőt adott a zenéhez. Hamvast olvasva az ember mindig felteszi magában a kérdést, hogy vajon mi ad hitelt a gondolatainak? Hol van rá példa, hogy gondolatai termékeny földre találva valahol kivirágzanak? Ezekre a kérdésekre végül a Mesterrel való ismeretségem adott választ.

Szabados György számos interjút adott, de távolról sem annyit, amennyit kellett volna adnia. Ezekben gyakran idézte fel Hamvas Béla gondolatait, alkalmazta saját zenei lényének és ideáljának igazolásához. Ezzel megteremtődött közöttünk az a szellemi híd, amin egymás között felvetődő gondolataink oda-vissza tudtak közlekedni.

A mindenféle válságot átélő entitás természetéhez tartozik – akár az egyén, akár a társadalom szintjén –, hogy egy adott avatottsági szinten, egy adott pillanattól kezdve öntudatlanul is megpróbálja magát egy más paradigmából elgondolni, és onnan szemlélődve igyekszik válaszokat keresni a problémákra. Ez valószínűleg a tudat és a kollektív tudattalan intuitív mentőöve. Ilyen konstans szellemi válság közepette bukkant fel Hamvas az egyének tudatában, és ebből adódóan a magyar társadalom tudatában is. A Mesterrel való találkozásaink alkalmával mindig előke-rült valami kapcsán Hamvas Béla szellemisége. Szűkebb körben tudható volt, hogy Szabados, az Antall kormány idején tanácsadói szerepet töltött be. Egy alkalommal éppen a szeretet és az erő általi hatalom gyakorlásáról beszélgettünk, amikor rákérdeztem, hogy tanácsadói funkciója során hogyan tudott együttműködni a hatalommal mint szuverén gondolkodó és művész. Nagyon emlékezetes volt, amiket mondott: „Egyszer behívtattak és arra vártak tőlem javaslatot, hogy hogyan lehetne ezt a társadalmat megváltoztatni, mert ami most van, az tarthatatlan és embertelen. Erre teljes komolysággal azt javasoltam nekik, hogy vegyék elő Hamvas Béla *Scientia Sacra* című művét, olvassák el, értsék meg helyesen, majd tegyenek mindent úgy, ahogy ott le van írva. Ez ott egy pillanatra kiverte a biztosítékot, és senki sem vette komolyan.”

Hamvas Béla metafizikai szemlélete közös gondolkozási platform lett számunkra. Ha találkoztunk a zenéről ezen szemlélet alapján értekeztünk, de minden más egyébről is.

A meg nem értettség és a kirekesztettség

Mint kiderült, Szabados is bejárta a szellemi válság, a meg nem értés, a korlátozás, a kirekesztettség lelki kínjait. Úgy tűnik ez a szabadon zenélő és gondolkodó emberek körében jószerével törvényszerű ebben a mai világban, itt Közép-Kelet Európában. Ez a kínokkal teli út egyfajta beavatódás egy magasabb szellemi szintre, ahol ugyan lassan, de kezdenek lényegtelennek válni a kicsinyes, gyarló, önző, kirekesztő emberi gesztusok. Egyszerre két paradigmában kényszerülünk élni. Az egyikben, amiben elviselnek minket, és amiben mi is elviseljük a valóságot, és egy másikban,

amit mi teremtünk magunknak, és az válik a mi saját belső univerzumunkká, amibe nem engedünk be akárkiket, ahonnan teremtünk és azt kisugározzuk a világba. A meg nem értést és a kirekesztést tapasztalhattuk a zenészek között is, a korlátozást és a kontrollt pedig a kultúrát meghatározó hatalmi erők felől. Megtanultunk benne élni és teremteni. Itt megemlíteném, hogy ezen visszaemlékező írás pillanatában is még mindig létező hatalmi hozzáállás nem szűnt meg, még csak nem is csökkent, inkább átváltott egy másféle stratégiára, mégpedig a figyelem megvonáson alapuló ellehetetlenítésre. A régi rendszer szemmel tartotta a magas szinten szuverén módon gondolkodókat, és igyekezett többé vagy kevésbé szigorú cenzúrát alkalmazva gyakorolni hatalmát felettünk, mintegy éreztetve, hogy ők okosabbak és hatalmasabbak náluk, mert az életünk rajtuk múlik. Amikor a hatalomnak az állt érdekében, hogy engedjen, akkor engedett, amikor pedig az, hogy korlátozzon és kiiktasson, akkor korlátozott és ellehetetlenített. A saját bőrünkön tapasztaltuk meg, hogy jelen civilizációnk hatalmai nem a szeretet elvén gyakorolják magukat, hanem mindig erő alapon. Annak mindig tudatában vannak, hogy a szuverén gondolkodók által megnyilatkozó szellem – ha ők nem is hisznek benne, legfeljebb „munkafogalom” szintjén – rájuk nézve veszélyes. A mai modern hatalom már agyafúrta, teljesen fel van szerelve technológiával, teljesen bedrótozta a bolygót, direktben nem mindent cenzúráz, de mindent megőriz, feljegyez, (lásd az internet totális kontrollja valójában az emberi szabadság elképesztő csorbulását váltotta ki egy vélt szabadságért cserébe, ahol minden lenyomott billentyű nyoma örökre ott marad valamely szerveren.)

Valamikor a nyolcvanas évek végén egy alkalommal Budapestre utaztam, és a Nyugati pályaudvar bejáratánál egy boldog, felszabadult társaságra lettem figyelmes. Szabados Mester és a MAKUZ tagjai gyülekeztek egy franciaországi fellépésre. Kérdeztem, mire várnak itt ennyien, mire Szabados:

– Várjuk a rendszer megdöntését!

– No de hol? – kérdeztem.

– Hát Franciaországban! – ezen jót neveltünk mindannyian, mert volt benne valami kétértelmű és szimbolikus, de mindannyian egyre gondoltunk.

A Homoki Zene

A kilencvenes évek elején került kezembe Szabadosnak a MAKUZ társulattal készült *Homoki Zene* című albuma. Ez a muzsika egy általa már korábban vizionált képet idézett fel újra bennem. Ázsia végtelen sivatagjait, a valamikori kiszáradt tengerfenéken újraéledő civilizációt, ahol ősi zenekultuszok születtek, és amiből kinőtt mindaz, amit ma keleti zeneként ismerhetünk. Bár addig az indiai klasszikus zene állt legközelebb hozzám, még az egyik 16 húros gitáromnak is volt egy vína regisztere, ami hangzásában egy 12 húros gitár és egy indiai vína ötvözetét nyújtotta. Ekkorra tehető, hogy kaptam valahonnan egy lemezt, amin Munir Bashir szabadon improvizált makám zenét játszott. Ez az élmény és a *Homoki Zene* együtt elindított egy következetesebb, tudatosabb úton, hogy átjárókat találjak az ősi keleti és a modern kortárs improvizált

zene között. Tovább kellett lépnem. Elhatároztam, hogy elkezdek bundnélküli gitáron is játszani, ami hasonló az ázsiai lantokhoz, és ezzel belemerültem a keleti modalitásba és a mikrotonikus hangrendszerek végtelen univerzumába. Gyakran eszembe jutott a Mester rám vonatkozó víziója, a kelet felé tekintés, a keleti zenében önmagam megtalálása.

18 km-re egymástól

1994-ben Vácra költöztem, így mindössze már csak 18 km-re laktunk egymástól. Új lakhelyem lehetővé tette, hogy gyakrabban és rendszeresen találkozzunk. Addigra már jócskán kialakult a saját keletet és nyugatot áthidaló zenei világom. Bár az egésze eltért a szabadosi vonaltól, szellemileg azonban teljesen azonos hullámhosszon voltunk, egyformán gondolkodtunk a zenéről és a világ dolgairól.

Minden találkozásunk alkalmával vittem neki az aktuális új albumaimból, lassan megismerte a lemezeimet, és nagyon fontos, jóleső megerősítéseket kaptam tőle. Elmondta, hogy kezdetben nagyon kuszának érezte a zenémet, de később meghallott benne egy magasabb szintű rendet. 1998. augusztus 20-án eljött egy váci koncertünkre, ahol Lantos Zoltán hegedűssel játszottunk egy duó koncertet. A koncert után kicsit leültünk beszélgetni, és nagyon őszintén a következőket mondta: „Sanyi, nem is gondolod, mennyire irigylek a gitárjaiddal együtt. Irigylem azt a finomságot, azt a közvetlen intim személyességet, amit ezzel a hangszerral el tudsz érni. Azt, hogy finom érintésekkel erő nélkül ki tudod kifejezni zenei gondolataidat. Arra vágyom, hogy valaki építsen végre egy olyan zongorát, amin a gitárhoz hasonló finomsággal lehet játszani. Gondold meg, én minden koncerten idegen hangszeren játszom, te pedig mindig a sajátjaidon. Ez nagy előny neked.” Javasoltam neki, hogy egyszer látogassuk meg együtt Romanek Tihamér hangszerkészítő barátomat, aki nemcsak a gitárjaimat készítette, hanem épített egy hatalmas lant testű csembalót is, amit ki kellene próbálnia a különlegessége és finomsága miatt. Erre azonban sohasem került sor. Én pedig elmondtam, mennyire irigylem a zongora hatalmas polifónia fokát és hangerejét, dinamikáját, ami a gitáron nincs meg. Vácra költözésem lehetővé tette, hogy őt is gyakrabban halljam koncerteken. Személyes találkozásaim alkalmával többször is felajánlottam, hogy a mobil hangstúdióm bármikor rendelkezésére áll, amikor csak szükséges, azonban ezt sohasem vette igénybe.

A fekete billentyűk titka

Szabados György nagyon közvetlen, barátságos és segítőkész ember volt. Ugyanakkor azt éreztem, hogy személyisége csupán magas szintű zenei avatottsága miatt is egyfajta titokzatosságot mutatott kifelé. Nem nyílt meg minden szint felé. A zene univerzális metafizikai valóságáról áradóan, hihetetlen mélységgel, beavatóan beszélt, de a saját zenéjének részleteiről kérdezve nem sokat tudhattunk meg. Egy alkalommal az intervallum hangolású 16 húros gitárjaimmal készült új albumomat vittem neki ajándékba, és feljött a szó a hangolásokról. Kérdezte, hogy miért vá-

lasztom a nehezebb utat. Elmagyaráztam, hogy a gitárt igyekszem a zenéhez alakítani, nem pedig a zenét a gitárhoz. Beszéltem neki a gitár hangnemi korlátairól. Meglepett, mikor említette, hogy ismeri a gitáron oly jellemző hangnemeket, de különösen az érdeklődése a gitár iránt. Lelkesen magyaráztam, hogy a 6 húros gitárt úgy kell tekinteni, mint egy hat manuálos zongorát, ahol a manuálok kvarttonként és egy helyen nagyteremben el vannak tolva és úgy ismétlődnek. Ez egyszerre előny és hátrány is, mert egy hang több helyen, azaz másik húrokon is előfordul. Ehhez jön, hogy mindössze csak 4 újjal tudunk húrokat lefogni és pengetni a klasszikus játéktechnikával. Egy darabot ezért többféleképpen is el lehet játszani különböző fekvésekben, más-más ujjrenddel, de mindenütt másként szól. Ezért a gitárjáték egy zenei szint után nagyon bonyolulttá és nehezzé válik. Érdeklődéssel hallgatta, amiket a gitárról mondtam. Ez volt az az alkalom, amikor úgy éreztem rá kell kérdeznem, hogy van-e a zenei koncepcióját befolyásoló vagy meghatározó olyan tényező, amit maga a zongora adottságai kínálnak vagy diktálnak, és azt ki is használja a játékában. A kérdésemre meglepő módon azonnal és nyíltan válaszolt. Egy pillanatra azt éreztem, mintha várta volna, hogy ezt valaki megkérdezze tőle. Meglepődtem, amikor erre a következőket mondta:

– Akkor most elárulok neked egy titkot. A zongorán is létezik egy már vizuálisan is azonnal feltűnő furcsaság, a fehér és a fekete billentyűk. Ezek elrendeződése már önmagában zenei rendet képez. Ha eltekintünk a klasszikus zenéből ismert összhangzattani törvényektől, és a hangok között másféle megkülönböztetéseket is fel tudunk fedezni, akkor ebben fontos titokra lelhetünk. Egy ilyen felfedezés a fekete és a fehér billentyűk zenei viszonya, aránya, egyensúlya. Sokszor összhangzattani gondolkodás helyett én csak a fehér és fekete billentyűk használatának egyensúlyát keresem, és ezt a koncepciót nem árnyalják be a megszokások és a berögződések. Ez egy más szemlélet, egy más megközelítés, ami új utakat nyitott számomra a zongorajátékban, a komponálásban és az improvizációban is.

Ezek a mondatok megerősítettek abban, hogy jó úton járok. Kérdezte, hogy létezik-e hasonló, de másféle felismerésen alapuló látásmód a gitáron, amire én lelkesen válaszoltam, hogy bizony létezik. Kérdésében az lepett meg, hogy ezt a témát éppen egy zongorista kérdezi, és vele beszélhetem meg. Tapasztalatom szerint ez a téma a gitárosok körében legtöbbször fel sem merül, hiszen a játék kényelem fontosabb nekik, mint az új zenei felfedezések átültetése a gitárra. Elmondtam, hogy én magam is egy másféle látásmóddal közelítem meg a gitárt. Ebből következően dolgoztam ki a 16 húros gitárjaim hangolásait és azokon új hangzásokat és új zenét tudtam alkotni.

Ezek a találkozók mindig tanultam valamit. Ekkor kezdtem igazán megérezni, hogy csupán a megszokott szemléletből való kitekintés és kilépés a világnak egy más látványát eredményezi. Át kell törni a tudati határunkat, fel kell ismerni, hogy nemcsak egyetlen abszolutizált szemlélet van. Ez pedig nem könnyű, hiszen a kultúránkra jellemző, hogy igyekszik mindent készen kínálni, a gondolat panelektől kezdve egészen a valóság látásunkat meghatározó szemléletig.

Az a beszélgetés sokat jelentett nekem, megerősített. A Mester beavatott egy titkába.

Az egyetlen közös hangfelvételünk története

Egy közös ismerősünk Németh Péter Mikola költő az Expanzió Fesztivál szervezője 2004 tavaszán megkeresett azzal, hogy lenne-e kedvem játszani egy vidéki fesztiválon egy kis nógrád megyei faluban, Terényben, ahol egyebek között Szabados György is fellép majd. Örömmel mondtam igent erre a felkérésre, hiszen amihez Szabados a nevét adta, ahhoz én is adtam a magamét. Rögtön hozzátette, hogy azt is szeretné, ha egy irodalmi blokkban együtt is játszanánk. Nagyot dobbant a szívem, mert én magam sohasem mertem volna kezdeményezni, hogy játsz hassak a Mesterrel, titkon persze gyakran átvillant az agyamon. Abban hiszek, hogy a létezésben mindennek megvan a maga ideje, és ha valami meg akar történni, akkor az úgyis meg fog történni. A közös játékra való felkérés az ő részéről azonban sohasem történt meg. Németh Péter Mikola igen közeli barátságban volt Szabadossal, kölcsönösen tisztelték egymást, ugyanígy engem és a zenémet is nagyon tisztelte, egyívásúnak tartotta Szabadoséval. Mikola gyakran megkérdezett, hogy miért nem játszottunk még együtt Szabadossal. Feltártam neki az akadályokat, majd Mikola felvetette az ötletet, hogy ő képes rávenni a Mestert, hogy együtt lépünk fel egy verses blokkban, ahol szerepet kapnak a gitárok és a zongora külön-külön is. Nem voltam benne biztos, hogy Szabados belemegy ebbe az ötletbe. Valamiért azt éreztem, hogy a gitárt, mint hangszert nem tartja alkalmasnak zongorával közös duóra. Végül számomra is meglepő módon Szabados beleegyezett, és hamarosan jött az üzenet Mikolától, hogy készüljek, mert Szabados György igent mondott a velem való játékra. Nagy várakozással készültem erre a koncertre. Kértem Mikolát, hogy tervezzen be a blokkba két vagy három részt, ahol nincs próza, csak tiszta zene duóban. Ezzel Szabados is egyet értett. A koncert előtt volt időnk beszélgetni, hiszen én mentem érte a házához, és saját kocsimmal utaztunk le Terénybe. Említettem neki, hogy bundnélküli gitáron játszom majd, amin kifejezetten a keleti zenei világot lehet megidézni. Mivel Szabados hangszerénél fogva sohasem játszott keleti modalitásban, így elmondta, hogy alkalmazkodik a hangszerelem modális jellegéhez. Kifejtette, hogy ez neki is egy érdekes próbálkozás megmerítkezni a keleti modalitásban egy temperált hangszeren. Csak annyit említett meg, hogy szellősen, kontemplatíván fog játszani, és sokat fogja használni a fekete billentyűket. Ekkor már értettem, mit jelent a fekete billentyűk használata. Ehhez alkalmazkodva egy fél hanggal lejjebb hangoltam a hangszereimet. A hangpróbán már éreztem, hogy a zongora és a bundnélküli gitár kis erősítéssel csodásan fognak passzolni akusztikailag is. Feloldódott bennem az a feszültség, amit a Mesterrel kapcsolatos tiszteletből és alázatomból fakadóan némi izgalomként éltem meg. A próba végén röviden csak annyit szólt: „– Szép lesz!” – és onnantól rábíztuk magunkat a mindönket átható szellemi erőterre. Igazodtunk a versek hangulatához, és ehhez a megbeszéltek szerint lassú kontemplatív zenét improvizáltunk. Ez volt első közös rövid koncertünk 2004. május 2-án. Telt ház előtt zajlott, hatalmas sikerrel, annak ellenére, hogy a technikai feltételek nem voltak éppen ideálisak. Én ugyan a saját kiváló minőségű AER erősítőmmel játszottam, azonban a zongora és a beszéd hangosítására biztosított technika sajnos nagyon gyenge minőségű volt. A hangtechnikus előző éjjel egy lakodalomban

hangosított, fáradt és álmos volt, még a műsor elkezdése előtt beállította a nem túl bizalomgerjesztő ósdi poros keverőpultot, és ott hagyott minket azzal, hogy majd ha elmegyünk, ne felejtjük el kikapcsolni. Ennyit a technikai háttérrel. A koncert utáni eufóriában még sokat beszélgettünk Szabados Mesterrel. Nagymarosra visszaautózva célozgattam arra, hogy érdemes lenne végre hangfelvételeket készítenünk, jó körülmények között, ahol semmi zavaró dolog nem áll útjába bolyongó lelkünk és a zene kiteljesedésének.

Arról nem tudtunk, hogy a keverőpult kimenetére volt csatlakoztatva egy Mini-disc felvevő. Erről csak utólag szereztem tudomást Németh Péter Mikolától. Hete-kig tartó utánajárással végül sikerült megszerezni a hangfelvételt. Nagy várakozással tekintettem az eredményre. A stúdióban meghallgatva azonban kiderült, hogy a felvétel zajos, a hangszerek hangereje aránytalan, ráadásul nem megfelelő mikrofonokkal vették fel, és a felvételi csatorna rossz beállítása miatt a hangosabb részek torzak lettek. Nagyon elkeseredtem ezen, abban a pillanatban nem láttam esélyt, hogy a felvétel megmenthető legyen. Ekkor tájt Simon Géza Gábor megkeresett, hogy lenne-e kedvem a stúdióban régi recsegős hanglemezek zenei anyagának digitalizálására, restaurálására. Ez új, érdekes terület volt számomra, ígént mondtam rá, így rendszeresen megbízott hangrestaurációs munkákkal. Ekkor kissé mélyebben bele tudtam merülni a hangrestaurálás titkaiba, megismerni a lehetséges eszközöket, és eszembe jutott, hogy megfelelő szoftverekkel lehetőség nyílhatna a Szabados–Szabó duó felvételeinek megmentésére is. Szóba hoztam neki a Szabadossal készült rossz minőségű felvételeket. Mivel Simon Géza mindig nagyon kereste és ápolta a zenei különlegességeket, a duó felvételünk nagyon felkeltette a figyelmét és bátorított, hogy valahogyan meg kellene menteni azt a felvételt. A hangrestauráló szoftverek évről évre fejlődtek, jobbak lettek. Egyszer végre megjelent egy nagyon komoly hangrestaurációs szoftver. Elhatároztam, hogy vásárolok egyet, és a Szabados–Szabó felvételnek a megmentésére is használni fogom. Egy fél autó árát beinvestáltam az akkori leghatékonyabb hangrestauráló szoftver csomagba, és elkezdtem kitisztítani a felvételt. Hónapokon át tartó kísérletezéssel, próbálgatásokkal, megszámlálhatatlanul sok munkaórával a zajokat ki tudtam szűrni jelentősebb hangi információ veszteség nélkül, az aránytalanságokat is valamelyest rendbe hoztam, azonban a torzításokkal nem tudtam megbirkózni. Így csalódottan félretettem a felvételt, és lassan feledésbe is merült. Ekkor 2006-ot írtunk.

Szabados és a hangtechnika

Szabados György a hangtechnikát, mint lehetőséget csodálta, azonban a világban elterjedni látszó hangzási trendek riasztották, ezért gyakran kifejezte szkepticizmusát és bizalmatlanságát a hangfelvételekkel kapcsolatban. Sokat beszélgettünk arról, hogy a rockzene mennyire elvitte a hangzáskultúrát egy rossz irányba. Gyakran panaszkodott arról, hogy a hangfelvételeken sokszor nagyon kifényesítik a hangszerek hangját, ami így annyira eltér a valóságtól, hogy esetenként alig lehet felismerni egy megszokott hangszer hangját.

2000. november 27-ére Németh Péter Mikola újra szervezett egy verses-zenés előadást, ezúttal Vácott. Ez újabb reményt adott, hogy végre lehetőség nyílna egy jó hangfelvételt. Azonban kiderült, hogy a koncert helyszíne sem akusztikailag, sem elrendezését tekintve nem alkalmas hangfelvételt, a hangszereket és a mikrofonokat nem lehetett megfelelő pozícióba állítani, így a felvétel nem sikerült. A terényi felvétel legalábbis kellő hanginformációt tartalmazott a közeli mikrofonozásnak köszönhetően, a váci felvételen a mikrofonok messze voltak, és a hangszerek között nem lehetett megfelelő egyensúlyt teremteni. Szabados és én magam is mélységesen csalódottak voltunk. Ekkor újra megemlítettem a Mesternek, hogy lassan ideje volna a hangfelvételt a saját kezünkbe venni, és nem kellene közösködni irodalmi produkcióval alkalmatlan helyszíneken, ahol a mi közreműködésünk csak „díszletként” szolgál. Erre azonban nem reagált, mivel a csalódottság friss érzése elnyomott minden mást abban a pillanatban.

Egy alkalommal az improvizált zene kockázatairól beszélgettünk: a benne megjelenő eredendő struktúrák torzulásairól és azok problémáiról. Arról, hogy az improvizáció eredménye nem mindig konzisztens, hogy például egy hangfelvételt, ahol az időfolyam történéseiből csak egy szakaszt lehet rögzíteni, sokszor bekerülnek olyan részek, ahol valamilyen módon megszakad az intuíciónak a folyamata és megjelennek a testi-idegi megoldások a flow fenntartására, amik gyakran oda nem illő, üresjáratként jelennek meg gyengítve a darab hatását. Kérdezte, hogy van-e valamilyen munkamódszerem az improvizált felvételek szerkesztésére. Elmondtam neki, hogy a stúdióban felvett anyagot jó időre elteszem, hogy elfelejtsen, amit játszottam, és később tiszta fejjel nagyon kritikusán megpróbálom megtisztítani az üresjáratoktól, ettől az eredmény erősebb, áttekinthetőbb lesz. Ebben nagy gyakorlatot szereztem és észrevettem, hogy mindig gyorsan megtalálom a vágási pontokat, mert valami mágikus módon ott folytatódik a zene, ahol egy időre kicsúszott a folyamatból. A stúdió számomra kompozíciós eszköz, ahol a hirtelen feltörő ihlet által játszott zenét azonnal rögzítem. Van, amiből csak vázlat lesz, és később kidolgozom, de van, ami ott készen megszületik, és némi tisztítás, editálás után CD-re kerül. Figyelmesen hallgatta a magyarázatomat, éreztem, hogy örült ennek, mintha igazolást keresett volna, hogy ez nem ördögtől való dolog, ugyanis ő maga is felfedezte ezt a munkamódszert, és már alkalmazta is ezt a fajta zenei szerkesztést.

Szabados és a rockzene

Egyik nagymarosi látogatásomkor szóba került a rockzene. Még most is a fülemben csengnek a szavai:

– Tudod, nekem valahogy nem veszi be a begyem a rockzenét. Azt látom, hogy a rock- és a metálzene a deszakralizáltság, a destruktivizmus eredménye. Kötött ritmusa a kőhöz hasonlatos nehézkességet szimbolizál, egyoldalú torz hangzásával gúzsba köti a hangokat, úgy, hogy a lélek már nem munkál többé benne, és ahol az egyedüli megnyilvánuló erő már csak a hangerő. Mintha a régi szakrális kultúra lebontására találták volna ki.

Ez a beszélgetésünk annál is inkább aktuális volt, mert nem sokkal ezelőtt Győrben, a Media Wave fesztivál egyik programjaként Szabados Györgyöt meghívták egy előadásra. Én magam is ott ültem a 40–50 főt számláló közönség soraiban. Szabados Mester a tőle megszokott metafizikai szemlélettel fejtette ki a zene, az improvizáció és a szellem kozmikus kapcsolódását. Az előadás minden szavát mindannyian szinte ittuk. Az előadása végén tanúi voltunk, amint pár személy provokatív kérdéseket tett fel neki a rockzenével kapcsolatban. Elterjedt ugyanis annak híre, hogy a Mester nem szerette a rockzenét, a heavy metál pedig a zene végét jelentette számára. Ennek nagyon egyértelműen és őszintén hangot is adott. Akkor ott érződött, hogy valakik, valahonnan, valamiként szeretnék kikezdeni őt, hogy valljon színt a rock- és a metálzenével kapcsolatos unszimpatiajáról. Azzal érveltek, hogy aki ilyen szinten zenél, és ekkora tiszteletnek örvend annak nagyobb nyitottságot kellene mutatnia a rockzene iránt, mert sokak a rockzenén keresztül jutnak és jutottak el a jazzhez. A hangulat emlékeztetett azokra az időkre, amikor bizonyos személyek elkezdtek agitálni, aztán ha nem ment könnyen a meggyőzés, akkor más eszközökhöz folyamodtak. Ma már más idők járnak, és idáig persze nem is jutott a dolog, de nagyon nyilvánvaló volt, hogy a kérdezőket valakik odaküldték. Szabados elismerte, hogy a rockzene itt van a világunkban egy új jelenségként, azonban azt a helyén kell kezelni, mert megjelenése egy deszakralizált világot képez le a maga primitív zenei formájában. Az indulatos kérdezők persze láthatóan nem voltak azon a szinten, hogy értsék miről beszélt Szabados. Érthető és elfogadható volt a rockzenével kapcsolatos véleménye, ami az ő szemléletében nyilván más arcát is megmutatta, ugyanis azt látni kell, hogy Szabados Mestert nem ragadta el a rockzene, így érzelmi és szociális kapcsolatot sem teremthetett vele. A rock- és a metálzene kiteljesedésekor Szabadost már csupán koránál fogva is, egyszerűen nem tudták elérni a rock-métál impulzusok, amik egyébként is korhoz kötöttek. Az impulzusok amik elérték, már nem fejtettek ki elementáris hatást, hogy meghatározzák az ízlését. Amit pedig átélt belőle, azt csak a saját szemléletén keresztül tudta értelmezni. Senkitől sem lehet számon kérni olyan hatást, amiben nem szocializálódott. A teremben ülők legnagyobb része Szabados véleményével értett egyet, mégis megosztó hangulat keletkezett az előadáson. Érezhető volt, hogy nyíltan és céltudatosan bellekötnék. Az arrogánsan provokáló kérdezők, mikor már nem találtak több fogást Szabadoson, a nyitottságot kérték tőle számon arra apellálva, hogy a free jazz igazi avantgárd és liberális jelenség, aki ma ilyen zenét magas szinten képvisel, az nem rekeszthet ki szemléletéből más modern vagy idegen stílusokat. Az érvelésnek ez a stílusa napjainkban is nagyon ismerős és tipikus fegyver a másként, de legfőképpen a main stream szemlélettől eltérően gondolkodó emberek lejáratására.

„Mikor elindul a vonat, a szívem majdnem megszakad...”

Visszatérve a nagymarosi házában történt beszélgetésünkre, feljött a szó a győri esetről is. Szavaiból éreztem, hogy a provokálók megbántották őt. Ennek kapcsán megkérdezte tőlem:

– Sanyi, te hogy vagy a rock zenével?

Elmondtam neki, hogy kamasz koromban én magam is próbálkoztam a rockzenével, engem is az vezetett a jazzhez és végül a keleti zenéhez, de hamar rájöttem, hogy az egy szűkös zenei világ nekem, de miután egy réteget képezett rajtam a zenei pályafutásom során, így én másként is tudok tekinteni a rock zenére. Ezen kicsit elgondolkodott majd egyszerre csak valami különös őszinteségi roham vett rajta erőt és a következőt mondta:

– Sándor, volt egy eset az életemben, amikor a rockzene könnyet csalt a szemembe. Egyszer éppen az állomáson vártam a vonatot, amikor valakinek a kis zsebrádiójából éppen Demjén Ferenc énekelt a nagy slágerét, a *Mikor elindul a vonat a szívem majd megszakad...* címűt. Ma sem értem hogyan és miért, de olyan intenzíven éltem át azt a szöveget a zenével együtt, hogy könnyes lett tőle a szemem.

Ez mélyen érintett, mert ekkor megéreztem benne az érző, esendő embert, amiktől még inkább tiszteltem őt. Ez az eset megerősített abban, hogy bizonyos zenék, bizonyos élmények alatt átélve életre szóló asszociációkat keltenek, legyenek azok bármilyen stílusban írva. Abban egyet értettünk, hogy a rock- és a metálzene történetének kezdetén egy szubkultúrában zenei módon leereagált szociális jelenség volt. Amikor feltűnt, hogy hatalmas tömegek állnak mögötte, rövid idő alatt átkerült az üzlet világába, iparosítva lett, szakmává vált és ipari termékké. Olyanná, ami az igazi zenét pótlékként helyettesíti, így lassan kiszorult a lélek művészi megnyilvánulásának és kifejezéseinek lehetőségei közül. A rock- és metálzene már egy új kor terméke, amiben leképeződik a világ pillanatnyi állapota is, hiszen a szellem minden módon utat talál magának, hogy egy adott kultúrában formát öltön és megnyilvánuljon.

Az elhalasztott és elszalasztott lehetőség

2007-től egyre több külföldi és hazai koncertem lett és ennél fogva ritkábban tudunk találkozni. Ez idő tájt Szabados Mester már említette betegségét, néhányszor kórházi kezelésen volt. 2010-ben elkezdtem megírni *A zene metafizikája* című könyvem. Az volt a tervem, hogy az elkészült kéziratot megmutatom neki, és megkérem, hogy írjon hozzá egy ajánló bevezetőt. Mire megszületett a kézirat már nem volt jó állapotban. Abban reménykedtem, hogy egy jobb időszak fog elkövetkezni az állapotában, de sajnos ez nem így történt, ezért nem volt már alkalmam beszélni neki a könyvemről.

Egy nyári napon éppen egy turnéra indulva, a repülőtérről autózva hallottam, amint a rádió bemondta, hogy elhunyt Szabados György zongoraművész, zeneszerző. Ebbe a mondatba belesajgott a lelkem. Valahogy minden üres és sötét lett. Egy pillanatra úgy éreztem, elnémult a világ. Eltávozott egy nagy szellem, aki számomra Bartók és Kodály óta a legnagyobb és legmélyebb muzsikás volt, aki metafizikai szemléletével és kifinomult írói, költői vénájával a zenéről úgy tudott beszélni és írni, mint előtte senki más. A sors úgy hozta, hogy temetésének napján is külföldön turnéztam. Óriási veszteség a magyar zenei és szellemi élet számára, és azon túl, hogy egy ideig senki nem fog olyan szemléletben és kozmikus mérték szerint megnyilatkozni a zenéről,

mint ő, egy személyes reményem is tovatűnt, hogy valaha játszunk majd együtt, és arról szép hangfelvételek is készülhetnek.

Jóllehet gitárosként a szabadon improvizált zenének lettem elkötelezettje, ugyanakkor a muzsikámban nagyon hangsúlyosan megjelent a keleti zene, ahogyan azt Szabados Mester vizionálta nekem 30 évvel ezelőtt. Részben a zenei irány és a hangszerem által hordozott korlátok valamint egyéb körülmények miatt nem volt mód, hogy szülessen legalább néhány közös megörökített produkciónk. Mindössze két alkalommal játszottunk együtt. Bizonyára így akarta a Sors. Ennek ellenére úgy érzem, hogy amit kaptam tőle az fontosabb, mint néhány együtt játék. Visszatekintve már tudom, hogy zenei pályámat Szabados szellemisége alapjaiban határozta meg. Mindig is a mentoromnak tekintettem őt. Hatalmas tanítónak tartottam, igazi Mesternek, aki sohasem tetszelgett a Mester szerepében, egyszerűen sugárzott lényéből az a természetes megnyilvánuló bölcsesség, ami alól nem vonhattam ki magamat. Ő állította fel bennem a mértéket, visszahozta egykoron megtört önbizalmamat, és általa avatódtam be a lélek és a zene kozmikus összefüggéseibe. Nélküle a zeném bizonyosan más irányt vett volna, és ma nem írhatnám le ezeket a visszaemlékező sorokat. Örök hálával tartozom neki.

Epilógus

A technika feltartóztatlanul fejlődik. Sok minden jön be a világunkba csak azért, mert technikailag lehetséges, de köztük pár olyan dolog is, ami sokat segíthet. Nemrégiben például megjelent az eddiginél jóval fejlettebb hangrestauráló szoftver. Amikor ezt megtudtam, újabb remény költözött a szívembe, és elhatároztam, hogy vásárolni fogok egyet. 10 év után újra elővettem a már-már feledésbe merült Szabados–Szabó duó felvételt, és újra munkához láttam. Most már végre a túlvezérlésből eredő torzításokat is el tudtam tüntetni a 2004-es terényi hangfelvételtől. Ezúton is meg kell köszönnöm Simon Géza Gábor támogatását. Bárhogyan is történtek a dolgok hálával tartozom Németh Péter Mikolának is, hogy egyáltalán létrejöhetett az a koncert és az a felvétel. Mindössze három szabadon improvizált darab, összesen 16 percnyi közös muzsika maradt meg a Mesterrel való spontán és egyszeri együttműködéséből. A hangfelvételt felajánlottam a Szabados életművét gondozó társaságnak. A zene most már a Szabados György világa című, az életművét gondozó honlapon hallható.

Vác, 2016. április 17.